

DOI: 10.32837/olj.v0i14.807

УДК 81'271(09)

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ У ДОСЛІДЖЕННІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ СУЧАСНОЇ ПОЛІНАЦІОНАЛЬНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ольга Домніч¹

Abstract

Research in the field of (critical) analysis of socio-political discourse is conducted widely. The political situation in the world and a great variety of public institutions and political organizations contribute to and require scientific research in the context of the analysis of various types of institutional discourse (public and publicistic). Critical discourse analysis is indispensable and essential when the subject of analysis is the dominance of power or society, and relations between ethnic, national, political, religious, cultural, and other social groups and communities. The potential scope of this approach is everything related to the analysis of social power that is, the study of language and speech in political institutions, social organizations, the mass media (newspaper and magazine journalism), etc. The contextual meaning and intertextuality of critical discourse analysis are caused by comprehensive information about historical and social conditions that reveal the actual problems of society, socio-psychological, cognitive and lingual modifications in the national-linguocultural community, that is certainly necessary for the studying of the socio-political (namely, public and publicistic) discourse that functions in the system of the modern polynational English language. The implementation of critical discourse analysis is represented by the interdisciplinary integration of various theories within a single social-cognitive-discursive study. Taking into account different views of critical discourse analysis, as well as the purpose, objectives, actual factual material of the own research, we note that the approaches of Norman Fairclough and Ruth Vodak to the analysis of institutional discourse are the most relevant to research the correlation of functioning of the modern polynational English language and social modifications in a multinational linguocultural community as a whole.

KEYWORDS: critical discourse analysis, historical discourse method, socio-political discourse, modern multi-national English.

...критичне дослідження повинно відкрито позиціонувати себе й дистанціюватися від альтернативних репрезентацій реальності на тій підставі, що воно спрямоване на те, щоб зробити щось конкретне зі зрозумілих причин. Водночас критичне дослідження має чітко прояснювати, що певна репрезентація реальності, яку воно забезпечує, – це лише одна з можливих репрезентацій, і в такий спосіб воно запрошує до подальшої дискусії.

М. В. Йоргенсен, Л. Дж. Філіпс, 2008

¹ Olga Domnich, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Professional Purposes of the Faculty of Foreign Philology at Zaporizhzhya National University; Zhukovsky str., 66-A, Zaporizhyya, 69118, Ukraine; e-mail: olga-nika02@znu.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6555-1901>

1. Вступ.

Міждисциплінарний характер дискурс-аналізу підкреслюється в одній з ідей Г. Кресса та Б. Ходжа, котрі заперечують існування дискурсу без соціальних значень і вказують на тісний взаємозв'язок лінгвістичної та соціальних структур². Критичний дискурс-аналіз належить до міждисциплінарних напрямів мовознавства, і роботи його представників (тут торкнемося праць Р. Водак та Н. Феркло) датуються 90-ми роками ХХ століття. Але початок застосування критичного аналізу дискурсу був зумовлений впливом політичного контексту ідеологічних рухів 60-х років ХХ століття³, і про яскраво виражену соціально-політичну спрямованість критичного дискурс-аналізу писали свого часу лінгвісти⁴.

Об'єктом дослідження є соціально-політичний дискурс, що функціонує в системі сучасної полінаціональної англійської мови (ця система представлена у даному дослідженні вісьмома національно-територіальними варіантами). Предметом виступає опис інституційного дискурсу (публічного й публіцистичного його видів) англійської мови. **Мета статті** – аналіз наявних теорій за розгляданим напрямком та окреслення перспективи подальшого вивчення тексту й дискурсу соціального-політичної тематики. Реалізацію мети забезпечить виконання таких завдань: 1) відібрати найбільш релевантні методи дискурс-аналізу для вивчення соціального-політичного дискурсу в широкому лінгвоарелі сучасного світу, в якому функціонує полінаціональна англійська мова; 2) обґрунтувати їх застосування для аналізу інституційного (публічного й публіцистичного видів) дискурсу в системі сучасної полінаціональної англійської мови.

2. Передумови дослідження.

Дискурс є одним із центральних і найбільш досліджуваних об'єктів у сучасній парадигмі лінгвістичного знання починаючи з кінця ХХ століття⁵. Його неоднозначний і міждисциплінарний характер спонукає науковців до його вивчення в різних ракурсах: вплив дискурсу, його еволюція й модифікація, комплексність дискурсу, функції, типологія, його аналіз, критичний дискурс-аналіз і т. ін. Дискурс – не новий феномен у дослідницькій парадигмі контемпорарної лінгвістики, а радше «новий фокус дослідження, новий горизонт бачення мовної комунікації»⁶. У нашій роботі, виконаній у межах когнітивно-дискурсивної парадигми, приймаємо дефініцію дискурсу, розроблену І. С. Шевченко: дискурс «як інтегральний феномен, як мисленнєво-комунікативна діяльність, котра з'являється як сукупність процесу та результату і включає в себе і екстралінгвальний, і власне лінгвістичний аспект; в останньому, окрім тексту, виокремлюються пресупозиція й контекст (прагматичний, соціальний, когнітивний), що зумовлюють вибір мовних засобів»⁷. Вважаємо, що саме ця дефініція

² Тичер, Мейер 2009, 196

³ Тичер, Мейер 2009, 226

⁴ Макаров 2003, с. 262

⁵ Fairclough 1992, D. Schiffrin 1994, van Dijk 1984, R. Wodak 1998, Макаров 2003, Прохоров 2009, Шевченко 2006

⁶ Шевченко 2006, 7

⁷ Шевченко 2004, 202-205

дискурсу найбільш повно розкриває зміст розгляданого феномена, оскільки вміщує як екстралінгвальний, так і власне лінгвальний аспекти, а також контекст (прагматичний, когнітивний, соціальний), їх ми дослідимо в подальшій роботі з когнітивно-дискурсивної парадигми.

У пропонованій розвідці зупинимося на характеристиці критичного дискурс-аналізу (Н. Феркло) та історичного дискурс-методу (Р. Водак) як на найбільш релевантних для аналізу соціально-політичного дискурсу, що функціонує в системі сучасної полінаціональної англійської мови. Сучасні науковці торкаються актуальних питань та різних аспектів вивчення соціально-політичного дискурсу, а саме: специфіка публічного політичного дискурсу, прагматична характеристика різних видів публічної політичної мови конфліктних ситуацій⁸; публічна політична взаємодія в політичному дискурсі масової комунікації⁹; стилістична комунікативна специфіка публічного дискурсу¹⁰; теоретико-методологічний аналіз публічного дискурсу¹¹; вивчення публіцистичного дискурсу як методологічного конструкту й системи методологічних операцій¹²; культурологічний аналіз публіцистичного дискурсу, що включає естетичний підхід до інтерпретації публіцистичних текстів¹³; специфіка дискурсу в просторі публічного політичного дискурсу на підставі симетрії на лінгвістичному, прагматичному і політичному рівнях¹⁴; аналіз публічних інтернет-дискусій як репрезентантів електронної взаємодії влади і суспільства, а також форми електронної політичної участі¹⁵; комплексне порівняльне вивчення дискурсивної специфіки харизматичних політичних лідерів Німеччини та України на матеріалі усного публічного апелятивного дискурсу¹⁶; комплексний аналіз лінгвальних і паралінгвальних особливостей публічних виступів жінок-представників Латинської Америки, Іспанії та України на матеріалі публічного політичного дискурсу¹⁷ та ін. Як бачимо, дослідження у сфері вивчення соціально-політичного дискурсу провадяться досить широко, а саме публічний та публіцистичний дискурси у політиці, медіа (в тому числі й інтернет-медіа), соціальній сфері вивчаються на лінгвальному, культурологічному, прагматичному рівнях, включаючи також методологічний і стилістичний аспекти. У подальшій розвідці ми проаналізуємо публічний та публіцистичний дискурси у світлі когнітивно-дискурсивної парадигми. Політична ситуація у світі й наявність значної кількості громадських і політичних організацій сприяють і вимагають наукових пошуків у контексті аналізу різних видів інституційного дискурсу (публічний та публіцистичний), що й визначає **актуальність** пропонованої розвідки.

⁸ Алешина 2015

⁹ Ключев 2016

¹⁰ Клушина 2008

¹¹ Русакова, Русаков 2008

¹² Немец 2010

¹³ Хорольський 2001

¹⁴ Абраменко 2015

¹⁵ Мисников, Филатова, Чугунов 2016

¹⁶ Петлюченко 2010

¹⁷ Чернякова 2016

3. Матеріал дослідження.

Джерельна база дослідження формується трьома корпусами, а саме: 1) друкованою та електронною *газетно-журнальною публіцистикою* (публіцистичними текстами соціально-політичної тематики), які датуються 2014-2020 рр. і представлені 506 позиціями (восьми національно-територіальних варіантів сучасної полінаціональної англійської мови), загальний обсяг яких – 17 321 сторінки; (2) *публічними виступами* відомих політичних діячів (транскрипти цих промов і виступів), що датуються 2014-2020 рр. і представлені 400 позиціями, загальний обсяг яких – 2314 сторінок; 3) *лексикографічними виданнями* восьми національно-територіальних варіантів сучасної полінаціональної англійської мови (загальні тлумачні словники регіональних варіантів полінаціональної англійської мови та спеціальні словники індигенної лексики в англійській мові, а також глосарії).

Фактичний матеріал дослідження є багатофакторною вибіркою, яка складається із індигенних запозичених лексичних одиниць (ЛО), словосполучень, а також речень, загальний обсяг яких – 1256 ЛО: у США – 198 ЛО; у Канаді – 146 ЛО; в Австралії – 120 ЛО; у Новій Зеландії – 154 ЛО; в Індії – 220 ЛО; у Сингапурі – 24 ЛО; у ПАР – 108 ЛО; у Кенії – 284 ЛО.

4. Результати та дискусії.

3.1. Критичний дискурс-аналіз (підхід Нормана Феркло).

Особливого значення активній ролі дискурсу в конструюванні соціального світу надається в критичному дискурсивному аналізі Н. Феркло (N. Fairclough (1999))¹⁸. На думку вченого, дискурс представлено як явище, котре не лише конструює, а й конструюється: він постає як значна форма соціальної практики, що відтворює, і змінює соціальні взаємини і значення ідентичності у суспільстві, як-от відносини влади і соціуму, і водночас дискурс формується соціальними практиками та іншими структурами¹⁹. Цей підхід релевантний для аналізу дискурсу як *тексту*, як *дискурсивної практики* і як *практики соціальної*. Під *дискурсивною практикою* науковець розуміє витворення та вживання тексту й розмови; *дискурсивна практика* є посередником між текстом та соціальною практикою²⁰ (*комунікативну подію* автор розуміє як окремий приклад вживання мови, тобто стаття в публіцистичному виданні, інтерв'ю чи виступ політика тощо²¹), а *соціальна практика* у теорії критичного аналізу визначається як більш широка, ніж текст чи дискурсивна практика, і репрезентована комунікативною подією, яка розгортається в дискурсі, *соціальна практика* містить як дискурсивні, так і недискурсивні елементи, а кожна комунікативна подія – це форма соціальної практики, що функціонує у творенні порядку дискурсу²².

Дискурсивна практика безпосередньо залежить від *соціальної практики*, і тому дискурс є «вбудованим» соціальним явищем. Такий підхід включає текстовий і соціальний аналіз ситуацій у суспільстві, а саме зв'язки між текстом, соціальними й

¹⁸ Филлипс, Йорген 2008, 108-109

¹⁹ Fairclough 1992, 64

²⁰ Филлипс, Йорген 2008, 120, 122

²¹ Филлипс, Йорген 2008, 119

²² Филлипс, Йорген 2008, 120, 123

культурними процесами та структурами²³. Оскільки головна мета критичного дискурс-аналізу – вивчення зв'язку між використанням мови та *соціальною практикою*, основний акцент у методі Н. Феркло зроблений на аналізі ролі *дискурсивної практики* та соціальних змін у суспільстві²⁴.

Метою згаданого критичного дискурс-аналізу є дослідження «лінгвально-дискурсивної зміни» соціальних, культурних феноменів та модифікацій у сучасному суспільстві. Цей підхід охоплює такі сфери, як організаційний аналіз, масова комунікація, проблема націоналізму й расизму, формування ідентичностей, масова комунікація та економічні (зокрема, ринкові) відносини, масова комунікація і політика та демократія²⁵. Підхід Н. Феркло передбачає аналіз дискурсу, орієнтований на текст, до якого входять три основні традиції: лінгвістичний аналіз тексту (М. Холлідея), макро-соціологічний аналіз соціальної практики (М. Фуко), макро-соціологічна традиція (етнометодологічний та конверсаційний аналізи)²⁶.

Одним із конститuentів критичного дискурс-аналізу Н. Феркло є текст, і його докладний аналіз необхідний, оскільки він визначає те, «як дискурсивні процеси лінгвістично (*лінгвально – О.Д.*) функціонують у конкретних текстах»²⁷, що, безперечно, необхідно для визначення й розуміння відносин між текстом і суспільством. Однак у цьому підході текстовий аналіз доповнюється вивченням соціальних та дискурсивних практик, що репрезентує кореляцію між текстами й соціальними та культурними процесами²⁸. Як бачимо, вчений пропонує міждисциплінарний підхід, котрий запроваджує як текстовий, так і соціальний аналіз: «...соціальні практики формуються соціальними структурами й розподілом влади [...] інтерпретативна традиція забезпечує розуміння того, як у повсякденному житті люди активно створюють світ», регульований і обмежений певними законами й правилами²⁹.

Критичний дискурс-аналіз, маючи лінгвістичні корені³⁰, складається з кількох етапів. Аналіз тексту репрезентовано детальним аналізом лінгвальних характеристик тексту, а саме: інтеракційний контроль (зв'язки й відносини між співрозмовниками, важливість того, хто визначає тему розмови); етос (визначення ідентичності за допомогою мови, міміки, жестів); метафори; вибір ключових слів; граматики. За допомогою цих інструментів аналізу (так їх визначає Н. Феркло³¹) тексти «трактують» події й відносини в суспільстві і, як наслідок, «конструюють певні версії реальності, соціальної ідентичності та соціальних відносин»³². З метою детального вивчення соціальної практики необхідно визначити недискурсивні (тобто соціальні й культурні) структури та відносини, що створюють широкий контекст практики, а саме *соціальну*

²³ Филлипс, Йорген 2008, 117, 136

²⁴ Филлипс, Йорген 2008, 123

²⁵ Филлипс, Йорген 2008, 110

²⁶ Fairclough 1992, 72

²⁷ Филлипс, Йоргенсен 2004, 117

²⁸ Fairclough 1992, 72

²⁹ Филлипс, Йоргенсен 2004, 117

³⁰ Филлипс, Йоргенсен 2004, 162

³¹ Fairclough 1992, 152

³² Филлипс, Йоргенсен 2004, 146-147

*матрицю дискурсу*³³ (наприклад, інституційні та економічні умови та ін.), а також доповнити й дослідити її в межах соціального та культурологічного підходів³⁴. Аналіз дискурсивної практики – це інструмент, яким виробляється і споживається текст. Певні тексти вивчаються на основі лінгвістичного підходу, визначається інтердискурсивність (на основі яких дискурсів створені тексти) та інтертекстуальність (як аналізовані тексти інтертекстуально взаємопов'язані). Високий рівень інтердискурсивності асоціюється з модифікаціями в суспільстві і є індикатором проявів більш широких соціальних змін, тоді як низький рівень інтердискурсивності вказує на те, що розгляданий текстовий твір «відтворює встановлений порядок» і підтримує традиційний устрій дискурсу певного стилю³⁵.

За Н. Феркло, відносини між *текстом, дискурсивною практикою і соціальними структурами* – це інтегровані комплексні відносини, котрі з часом модифікуються. Це і є однією з основних відмінностей від інших теорій критичного дискурс-аналізу, оскільки в них такі відносини репрезентовані як досить стабільні й незмінні в часі³⁶.

У тривимірній моделі для критичного дискурс-аналізу Н. Феркло проводить комбінований аналіз трьох рівнів: текстового, дискурсивного та соціального. У результаті аналізу згаданих рівнів учений доходить висновку, що саме завдяки кореляції між *дискурсивною практикою* й широкою *соціальною практикою* формуються кінцеві узагальнення (баланс соціальної практики; соціальні модифікації; соціальні, ідеологічні, політичні наслідки дискурсивної практики; репрезентація реальності й соціальних відносин та ін.), котрі й «проливають світло» на реальні соціальні модифікації та їх ідеологічні наслідки в сучасному суспільстві³⁷.

Критичний дискурс-аналіз незамінний і суттєво важливий, коли предметом вивчення стають домінування влади або суспільства, відносини між етнічними, національними, політичними, релігійними, культурними й іншими групами та спільнотами. Потенційна сфера застосування цього підходу – все, що має стосунок до аналізу соціальної влади, наприклад, дослідження мови і мовлення в політичних структурах, соціальних організаціях, засобах масової інформації, газетній та журнальній публіцистиці і т. ін. Відправною точкою такого аналізу можна вважати такий слоган: «Нерівність і несправедливість багаторазово відтворюються в мові й там легітимуються»³⁸. Контекстуальне значення та інтертекстуальність критичного дискурс-аналізу зумовлене вичерпною інформацією про історичні й соціальні умови, які розкривають актуальні проблеми соціуму, соціопсихологічні, когнітивні та лінгвістичні модифікації в національно-лінгвокультурній спільноті, що, безперечно, необхідно при вивченні соціально-політичного (а саме публічного та публіцистичного) дискурсу, що функціонує в системі сучасної полінаціональної англійської мови.

Отже, здійснення критичного дискурс-аналізу репрезентовано міждисциплінарною інтеграцією різних теорій усередині одного соціально-когнітивно-

³³ Fairclough 1992, 237

³⁴ Филлипс, Йоргенсен 2004, 152

³⁵ Филлипс, Йоргенсен 2004, 145-146

³⁶ Филлипс, Йоргенсен 2004, 118

³⁷ Филлипс, Йоргенсен 2004, 153

³⁸ Тичер, Мейер 2009, 226

дискурсивного дослідження. Враховуючи різні підходи до критичного дискурс-аналізу, а також цілі, завдання, фактичний матеріал власного дослідження, зазначимо, що підхід Н. Феркло до аналізу дискурсу є найбільш релевантним для вивчення кореляції функціонування полінаціональної англійської мови та соціальних модифікацій у мультинаціональній лінгвокультурній спільноті загалом.

3.2. Історичний дискурс-метод (підхід Рут Водак).

Австрійсько-британська дослідниця політичного дискурсу стверджує, що історичний дискурсивний метод необхідно розглядати як соціальну практику³⁹. Авторка витлумачує дискурс як мовну взаємодію людей у культурному, соціальному та психологічному контекстах, але він протиставлений мовному спілкуванню. Історичний дискурс-метод Р. Водак є репрезентантом комплексу дослідницьких дисциплін – соціолінгвістики й лінгвістики тексту. В основу цього методу покладено теорію лінгвістичної діяльності й теорію планування тексту, які дозволяють визначати етапи дискусій, зміст і відносини в процесі інтерв'ювання, наміри співрозмовників та екстралінгвальні чинники конструювання тексту тощо⁴⁰.

На розробку історичного дискурс-методу Рут Водак значно вплинули когнітивні моделі планування тексту. У конструюванні тексту вагому роль відіграють такі вимірювання: соціально-психологічне, когнітивне й лінгвістичне. До першого виміру відносять «участь у культурній та гендерній класовій боротьбі, мовну ситуацію та особистість ...», і з такої соціально-психологічної обумовленості реконструюються фрейми та схеми, а також слоти для структурування реальності⁴¹.

Щодо контексту дослідниця зазначає таке: не лише текст конструюється у свідомості репрезентантів, а й соціальний контекст, при цьому текст і контекст постійно корелюють між собою. Інтерпретація тексту чітко залежить від соціально-психологічного впливу, і тому індивід класифікує текст відповідно до фрейму й підходить до тексту-оригіналу «стратегічно»⁴². Контекст Р.Водак тлумачить досить широко й репрезентує політичні, ідеологічні, соціально-психологічні конституенти⁴³. Процедура розгляданого дискурс-методу, на який значно вплинули когнітивні науки, у дослідниці є герменевтичною й інтерпретативною: вона репрезентує цикл, що включає три рівні аналізу, які дозволяють реконструювати контекст дискурсу на мікро- та макрорівні. Усі стадії вимагають міждисциплінарного підходу. Загальні принципи історичного дискурс-аналізу такі: умови й контекст вимагають точної фіксації, позаяк дискурс описується, розуміється й інтерпретується тільки в його специфічному контексті; зміст зіставляється з історичними подіями та фактами, а також наданими звітами (інтертекстуальність); текст вимагає точної інтерпретації на всіх лінгвістичних рівнях; інтерпретація тексту повинна здійснюватися в межах міждисциплінарного підходу⁴⁴.

³⁹ Водак 2009, 215

⁴⁰ Водак 2009, 211-212

⁴¹ Водак 2009, 212

⁴² Водак 2009, 214

⁴³ Водак 2009, 229

⁴⁴ Водак 2009, 220

Історичний дискурс-метод застосовують до аналізу комунікації в різних соціальних та громадських організаціях при дослідженні соціальних і національних проблем різного ступеня публічного вияву. Цей підхід спрямований на вивчення прихованих виразів і, на основі фонових знань, сприяє визначенню та інтерпретації алюзії, прихованої в аналізованих висловлюваннях. Однією з важливих цілей цього дискурс-аналізу є практична значущість його результатів⁴⁵.

3.3. Функційна прагматика та етнографічний підхід як методи у вивченні соціально-політичного дискурсу.

З огляду на те, що основна мета критичного дискурс-аналізу – моніторинг та інтерпретація прихованих відносин влади, для виявлення результатів цих відносин на додаток до критичного підходу застосовують також аналіз, заснований на функційній прагматиці⁴⁶. Аналізуючи соціально-політичний дискурс (а саме публічний і публіцистичний його види), вважаємо доцільним застосування цього підходу в процесі дослідження та аналізу згаданих видів дискурсу. Прагматичні аспекти застосовані «до дієвої основи використання лінгвістичної системи»⁴⁷; аналітичним інструментом функційної прагматики є лінгвістичний патерн – аналітичний інструмент-посередник між мовою й суспільством. Аналіз патерну – важливий інструмент функційної прагматики, який можна застосовувати в різних соціальних умовах. Важливою особливістю цього процесу є «прогнозування загального контексту спостережуваних феноменів за допомогою аналітичної мети, котра полягає в реконструюванні реальності»⁴⁸.

За допомогою методу функційної прагматики (при аналізі патерну й лінгвістичної структури) здійснюється аналіз інституційної комунікації, тобто соціальне використання мови, реконструкція контекстів⁴⁹, загальних соціальних умов тощо. Оскільки публічний та публіцистичний дискурси виступають інституційними видами дискурсу, застосування функційно-прагматичного аналізу інституційної комунікації (а саме соціально-політичного дискурсу) за допомогою аналізу мовних актів, мовних дій, інститутів (тут розглядаються як складні структури-контексти) є, на нашу думку, найбільш виправданим.

Один із постулатів критичного дискурс-аналізу полягає в тому, що всі дискурси історичні, а їх інтерпретація здійснюється тільки щодо їх контексту. Для вивчення згаданої проблеми залучається етнографічний підхід (етнографічний аналіз тексту), для якого «інтерес становить мова в її культурному контексті»⁵⁰, а також підхід функційної прагматики з визначенням загальних соціальних умов певних(ої) національно-лінгвокультурних(ої) спільнот(и), у яких(ій) функціонує мультिवаріантна полінаціональна лінгвосистема – англійська мова. Етнографічний підхід (етнографічний аналіз тексту) є невід'ємним аналізом соціально-політичного дискурсу,

⁴⁵ Водак 2009, 224

⁴⁶ Тичер, Мейер 2009, 228

⁴⁷ Тичер, Мейер 2009, 233

⁴⁸ Тичер, Мейер 2009, 243

⁴⁹ Тичер, Мейер 2009, 250

⁵⁰ Тичер, Мейер 2009, 229

тому що досліджуваний дискурс представлено значною кількістю національно-територіальних варіантів, котрі функціонують у межах глобального лінгвокультурного феномена – мультिवаріантної полінаціональної лінгвосистеми. У цьому підході лінгвістичні моделі застосовують для інтерпретації поведінки індивіда в культурному контексті. Тобто патерни комунікації репрезентовані частиною культурних знань і поведінки⁵¹. Безперечно, що мова функціонує в культурному контексті, а отже, при такому підході мова й текст інтерпретуються в контексті культури, тоді як культурні патерни формують публічну поведінку. Основною метою етнографічного методу є інтерпретація текстів на основі культурних структур, а також застосування тексту з метою реконструкції цих культурних структур, залучення контексту для дослідження лінгвальних структур⁵².

Як критичний дискурс-аналіз, так і етнографічний метод і функційна прагматика мають подібний підхід у тому, що досліджують контекст стосовно до наступних екстралінгвальних чинників: суспільство, культура, ідеологія, влада, а також включають в аналіз лінгвістичні категорії (критичний дискурс-аналіз та функційна прагматика). Однак критичний дискурс-аналіз, на відміну від згаданих підходів, застосовує концепти інтердискурсивності та інтертекстуальності, з'ясовуючи кореляцію між різними текстами і, отже, розглядає й інтерпретує більш широкий ряд чинників, що модифікують дискурс⁵³.

На відміну від інших методів дослідження дискурсу, критичний дискурс-аналіз (підходи Н. Феркло та Р. Водак) дає змогу досліджувати проблеми, які визначені заздалегідь. Основний інтерес для прихильників цього методу становить соціальна проблематика (центральну позицію в ній займає ставлення влади до суспільства) та вивчення об'єкта дослідження з критичної точки зору⁵⁴.

Етнокультурні моделі поведінки індивіда, що реалізуються свідомо й несвідомо, нерозривно пов'язані з людським досвідом, який, безперечно, відображений у дискурсі і наявний у значеннях та внутрішній формі різних мовних одиниць⁵⁵. Проаналізовані нами імпортовані лінгвокультурні концепти, вербалізовані в запозичених індигенних мовних одиницях, представлені в публічному та публіцистичному дискурсі й функціонують у свідомості національно-лінгвокультурних спільнот, що проживають у різних лінгвокультурних ареалах полінаціональної англійської лінгвокультури (у північноамериканському, австрало-новозеландському, азіатському й африканському ареалах). Наведемо приклади таких лінгвокультурних концептів, репрезентованих у публіцистичному дискурсі північноамериканського лінгвокультурного ареалу: (CaE) «In the case of **Canada**, many Indigenous peoples see the flag as a representation of settler colonialism» [The Edmonton Sun. 2019, с. 7]; (CaE) «But the committee unanimously sided with health advocates in attendance arguing the ban is necessary and will bring public shisha consumption in line with **tobacco** and cannabis»⁵⁶; (CaE) «As an *Indigenous Canadian*, I

⁵¹ Тичер, Мейер 2009, 130-131

⁵² Тичер, Мейер 2009, 131-132

⁵³ Тичер, Мейер 2009, 229

⁵⁴ Тичер, Мейер 2009, 229

⁵⁵ Прохоров 2009, 24

⁵⁶ Edmonton Journal. 2019, 3

welcome diversity and the acceptance of refugees from around the world»⁵⁷; (AmE) «Red Dragon *Tattoo*. Fountains of Wayne. I met Adam Schlesinger this year and had a heart attack»⁵⁸ [USA Today (Life). 2019, с. 6]; (AmE) «When filming the bus-stop scenes in *savannah*, Georgia, with pages and pages of dialogues, Hanksremembers asking Zemeckis, «Is anybody going to (care) about this? ««⁵⁹; (AmE) ««Lots of Americans cash out according to the National Retirement Savings Cash Out Clock», said Leon LaBrecque, a certified public accountant chief and growth officer for the *Sequoia* Financial Group in Troy, Michigan»⁶⁰; та у *публічному дискурсі* австрало-новозеландського лінгвокультурного ареалу: (AuE) «Mr. President welcome to Garden Island, for more than a century this has been the home of the Royal Australian Navy and as the captain has described we are here on HMAS *Canberra* ([<Aboriginal language *nganbirra*]) our Navy's flagship»⁶¹; (AuE) «He met and they met and encountered the *Gweagal* ([<Dharawal]) people of the Dharawal nation. And our ancient Australian Story started a new chapter»⁶²; (AuE) «Can I acknowledge that we're on the land of the Gweagal people of the *Dharawal* ([<Dharawal]) Nation and pay my respects to the elders, past, present and emerging»⁶³.

Як бачимо, лінгвокультурні концепти, що вербалізовані в індігенних мовних одиницях, функціонують у свідомості репрезентантів національно-лінгвокультурних спільнот у соціально-політичному дискурсі й визначають *світ/простір індігенного етносу* такими доменами, як ЛЮДИНА, КУЛЬТУРА, ПРИРОДА, котрі, безперечно, тісно пов'язані й корелюють між собою.

Північно-американський лінгвоареал представлено такими національно-територіальними варіантами англійської мови: національний американський (AmE) та національний канадський (CaE) варіанти. Проаналізувавши їх, ми визначили *концептуальну матрицю* вербалізованих індігенних лінгвокультурних запозичень, що функціонують у концептуальній та дискурсивній системах полінаціональної мультिवаріантої англійської мови (див. Рис.1).

Рисунок 1. Концептуальна матриця вербалізованих індігенних запозичень у північно-американському лінгвоареалі

⁵⁷ Edmonton Journal. 2019, 10

⁵⁸ USA Today (Life). 2019, 6

⁵⁹ USA Today (Life). 2019, 4

⁶⁰ USA Today (Money). 2019, 29

⁶¹ Remarks on the HMAS Canberra Garden Island Sydney. 02. 02. 2018

⁶² Doorstop, Kurnell Visitor Centre 28. 04. 2018

⁶³ Doorstop, Kurnell Visitor Centre 28. 04. 2018

4. Висновки.

Основна мета критичного дискурсивного аналізу Нормана Феркло – відобразити зв'язок між дискурсивними практиками й широкими культурними та соціальними змінами в суспільстві; дискурсивні ж практики, що функціонують у певному соціальному контексті, не тільки відображають, а й досить активно сприяють культурним та соціальним модифікаціям у різних спільнотах. Історичний дискурс-метод Рут Водак незамінний під час дослідження різних соціальних і національних питань сучасного суспільства, а також при аналізі різних комунікативних ситуацій у сучасних громадських та соціальних структурах, що мають різний ступінь суспільного вияву.

Валідність цих двох підходів полягає в тому, що за їх допомогою розкриваються актуальні соціально-політичні проблеми, а саме кореляція взаємин між владою й суспільством, між різними політичними, релігійними, національними, культурними та іншими організаціями й спільнотами. Отже, актуальні проблеми сучасного соціуму вимагають валідного інструменту їх розкриття, яким і є розглянуті у цій роботі дискурс-методи.

Виходячи з мети й завдань дослідження соціально-політичного дискурсу сучасної полінаціональної англійської мови, пов'язаного з культурними, соціальними, лінгвальними та іншими модифікаціями в національно-лінгвокультурній спільноті, вважаємо найбільш доцільним застосування критичного дискурс-аналізу та історичного дискурс-методу (представники – Н. Феркло та Р. Водак) як найбільш сприятливих для вивчення відносин та кореляції між дискурсом і соціально-культурним розвитком у різних сферах сучасної багатонаціональної полікультурної спільноти, у якій функціонує полінаціональна англійська мова.

Перспективи подальшого дослідження полягають у визначенні дискурсивних особливостей публічних промов політиків та державних діячів, зафіксованих у транскриптах, що належать до багатьох різновидів мультिवаріантної системи англійської мови, а також у встановленні дискурсивної лінгвальної специфіки індигенного компоненту на підставі аналізу публіцистичного дискурсу сучасної полінаціональної англійської мови.

BIBLIOGRAPHY

- Абраменко А.В. Публичный дискурс полимерной демократии в аспекте симметрии / А.В. Абраменко // Современные тенденции развития науки и технологий. - № 6 (6). - 2015. - С. 39-43.
- Алешина Е.Ю. Публичный политический дискурс конфликтной ситуации / Е.Ю. Алешина. – М.: Прометей, 2015. – 220 с.
- Водак Р. Описание исторического дискурс-анализа / Р.Водак // Методы анализа текста и дискурса / Пер. с англ. – Х: Гуманитарный центр, 2009. – С. 211-224.
- Клушина Н.И. Коммуникативная стилистика публицистического текста / Н.И. Клушина // Мир русского слова. – 2008. – №4. – С. 67-70.
- Клюев Е.В. Политический дискурс в массовой коммуникации: анализ публичного политического взаимодействия / Ю.В. Клюев. – М.-Берлин, 2016. – 263 с.
- Макаров М.Л. Основы теории дискурса/ М.Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
- Мисников Ю.Г. и др. Электронное взаимодействие власти и общества: направления и методы исследований / Ю.Г. Мисников, О.Г. Филатова, А.В. Чугунов // Научно-техническим ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. – #1 (239). – 2016. – С. 52-60.
- Немец Г. Н. Публицистический дискурс как методологический конструкт / Г.Н. Немец // Вестник Адыгейского гос. ун-та. Серия 2: Филология и искусствоведение, № 3, 2010. – С. 90-96.

Петлюченко Н.В. Харизматична особистість політичного лідера в просторі німецького та українського апелятивних дискурсів: зіставний аспект: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.17 / Н.В. Петлюченко. – Одеса, 2010. – 486 с.

Прохоров Ю.Е. Действительность. Текст. Дискурс/ Ю.Е. Прохоров. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 224 с.

Русакова О.Ф. Дискурсивный подход в пиарологии / О.Ф. Русакова, В.М. Русаков // PR-дискурс: теоретико-методологический анализ. Екатеринбург. - Институт философии и права УрО РАН. ИМС, 2008. – 282 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.madipi.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=27&limitst

Тичер С. и др. Методы анализа текста и дискурса / С. Тичер, М. Мейер, Р. Водак, Е. Веттер / Пер. с англ. – Х: Гуманитарный центр, 2009. – 356 с.

Филлипс Л.Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод / Л.Дж. Филлипс, М.В. Йоргенсен. – Х.: Гуманитарный центр, 2008. – 336 с.

Хорольский В. Н. Культурологический метод изучения публицистического дискурса / В.Н. Хорольский // RELGA. Культура. – № 6 (60). – 2001.

Чернякова В.А. Лингвальные и паралингвальные особенности женской речи в испаноязычном и украиноязычном политическом дискурсах (сопоставительный аспект): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / В.А. Чернякова. – Одесса, 2016. – 239 с.

Шевченко И.С. Когнитивно-коммуникативная парадигма и анализ дискурса / И.С. Шевченко // Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен. – Х.: Константа, 2006. – С. 7-14.

Шевченко И.С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике / И.С. Шевченко // Вісник Харківського національного університету ім. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 202-205.

Fairclough N. Discourse and Social Change / N. Fairclough. – Cambridge: Polity Press, 1992.

van Dijk Teun A. Prejudice in Discourse / Teun A. van Dijk. – Amsterdam: Benjamins, 1984.

Schiffrin D. Approaches to discourse / D. Schiffrin. – Oxford: Blackwell, 1994.

Wodak R. Zur diskursiven Konstruktion nationaler Identitaet / R. Wodak, R. De Cillia, M. Reisigl, K. Leibhart, M. Kargl, K. Hofstaetter. – Frankfurt: Suhrkamp, 1998.

Wood L.A. Doing discourse analysis: Methody for studying action in talk and text / L.A. Wood, R.O. Kroger. – Thousand Oaks, CA: Sage, 2000.

SOURCE MATERIAL

Doorstop, Kurnell Visitor Centre 28. 04. 2018. – [Electronic resource]. – Mode of access: ministers.treasury.gov.au/ministers/scott-morrison-2015/transcripts/doorstop-interview-kurnell-visitor

Edmonton Journal. Thursday, June 27, 2019. – 12 p.

Remarks on the HMAS Canberra Garden Island Sydney. 02. 03. 2018. – [Electronic resource]. – Mode of access: www.malcolmturnbull.com.au/media/remarks-on-the-hmas-canberra

The Edmonton Sun. Thursday, June 27, 2019. – 64 p.

USA Today (Life). Friday, July 5, 2019. – 18 p.

USA Today (Money). Friday, July 5, 2019. – 16 p.

REFERENCES

Fairclough, N. (1992) Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press.

Schiffrin, D. (1994) Approaches to discourse. Oxford: Blackwell.

van Dijk, Teun A. (1984) Prejudice in Discourse. Amsterdam: Benjamins.

Wood, L.A. and Kroger, R.O. (2000) Doing discourse analysis: Methody for studying action in talk and text. Thousand Oaks, CA: Sage.

Wodak, R., De Cillia, R., Reisigl, M., Leibhart, K., Kargl, M. and Hofstaetter, K. (1998) Zur diskursiven Konstruktion nationaler Identitaet. Frankfurt: Suhrkamp.

Abramenko, A.V. (2015) «Publichnyj diskurs polimernoj demokratii v aspekte simmetrii» [Публичный дискурс полимерной демократии в аспекте симметрии]. *Sovremennye tendencii razvitiya nauki i tekhnologij*, (6 (6)), pp. 39-43.

Aleshina, E.Yu. (2015) *Publichnyj politicheskij diskurs konfliktnoj siituacii* [Публичный политический дискурс конфликтной ситуации]. М.: Prometej.

Wodak, R. (2009) «Opisanije istoricheskogo diskurs-analiza» [Описание исторического дискурс-анализа] in *Metody analiza teksta i diskursa*. Kh: Gumanitarnyy tsestr, pp. 211-224.

Chernyakova, V.A. (2016) «Lingval'nye i paralingval'nye osobennosti zhenskoj rechi v ispanoyazychnom i ukrainoyazychnom politicheskom diskursah (sopostavitel'nyj aspekt)» [Лингвальные и паралингвальные

особенности женской речи в испаноязычном и украиноязычном политическом дискурсах (сопоставительный аспект)]. Dis. kand. filol. nauk: 10.02.17. Odessa.

Phillips, L. and Jorgensen, M. V. (2008) *Diskurs-analiz. Teoriya i metod* [Дискурс-анализ. Теория и метод]. Kh.: Gumanitarnyy tsentr.

Horol'skij, V. N. (2001) «Kul'turologicheskij metod izucheniya publicisticheskogo diskursa» [Культурологический метод изучения публицистического дискурса] *RELGA. Kul'tura*, (6 (60)).

Klushina, N.I. (2008) «Kommunikativnaya stilistika publicisticheskogo teksta» [Коммуникативная стилистика публицистического текста]. *Mir russkogo slova*, (4), pp. 67-70.

Klyuev, E.V. (2016) *Politicheskij diskurs v massovoj kommunikacii: analiz publichnogo politicheskogo vzaimodejstviya* [Политический дискурс в массовой коммуникации: анализ публичного политического взаимодействия]. М.-Berlin.

Makarov, M.L. (2003) *Osnovy teorii diskursa* [Основы теории дискурса] М.: ITDGK «Gnozis».

Misnikov, Yu.G., Filatova, O.G. and Chugunov, A.V. (2016) «Elektronnoe vzaimodejstvie vlasti i obshchestva: napravleniya i metody issledovaniy» [Электронное взаимодействие власти и общества: направления и методы исследований] *Nauchno-tehnicheskimi vedomosti SPbGPU. Gumanitarnye i obshchestvennye nauki*, (1 (239)), pp. 52-60.

Nemec, G. N. (2010) «Publicisticheskij diskurs kak metodologicheskij konstrukt» [Публицистический дискурс как методологический конструкт]. *Vestnik Adygejskogo gos. un-ta. Seriya 2: Filologiya i iskusstvovedenie*, (3), pp. 90-96.

Petyuchenko, N.V. (2010) «Harizmatichna osobistist' politichnogo lidera v prostori nimeckogo ta ukrains'kogo apelyativnih diskursiv: zistavnij aspekt» [Харизматична особистість політичного лідера в просторі німецького та українського апелятивних дискурсів: зіставний аспект]. Dis. dokt. filol. nauk: 10.02.17. Odesa.

Prokhorov, Yu.E. (2009) *Deystvitel'nost'. Tekst. Diskurs* [Действительность. Текст. Дискурс]. М.: Flinta, Nauka.

Rusakova, O.F. and Rusakov, V.M. (2008) «Diskursivnyj podhod v piarologii» [Дискурсивный подход в пиарологии] in *PR-diskurs: teoretiko-metodologicheskij analiz*. Ekaterinburg. Institut filosofii i prava UrO RAN. IMS. – [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.madipi.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=27&limitst

Shevchenko, I.S. (2006) «Kognitivno-kommunikativnaya paradigma i analiz diskursa» [Когнитивно-коммуникативная парадигма и анализ дискурса]. In *Diskurs kak kognitivno-kommunikativnyj fenomen*. Н.: Konstanta, pp. 7-14.

Shevchenko, I.S. (2004) «Stanovlenie kognitivno-kommunikativnoj paradigmy v lingvistike» [Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике]. *Visnik Har'kivs'kogo nacional'nogo universitetu im. Karazina*, (635), pp. 202-205.

Ticher, S., M. Meyer. R. Vodak. E. Vetter. (2009) *Metody analiza teksta i diskursa* [Методы анализа текста и дискурса]. Kh: Gumanitarnyy tsentr.

SOURCE MATERIAL

Doorstop, Kurnell Visitor Centre (28.04.2018). [Electronic resource]. Mode of access: ministers.treasury.gov.au/ministers/scott-morrison-2015/transcripts/doorstop-interview-kurnell-visitor
Edmonton Journal. (2019) Thursday. June 27.

Remarks on the HMAS Canberra Garden Island Sydney (02.03.2018). [Electronic resource]. Mode of access: www.malcolmt Turnbull.com.au/media/remarks-on-the-hmas-canberra

The Edmonton Sun. (2019) Thursday. June 27.

USA Today (Life). (2019) Friday. July 5.

USA Today (Money). (2019) Friday. July 5.

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ У ДОСЛІДЖЕННІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ СУЧАСНОЇ ПОЛІНАЦІОНАЛЬНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ольга Домніч

Анотація.

Дослідження у сфері критичного аналізу дискурсу провадяться досить широко. Політична ситуація у світі й наявність значної кількості громадських та політичних організацій вимагають наукових пошуків у контексті аналізу різних видів соціально-політичного дискурсу (публічний та публіцистичний), що функціонують у системі сучасної полінаціональної англійської мови. Критичний дискурс-аналіз незамінний і суттєво важливий, коли його предметом стають

домінування влади або суспільства, відносини між етнічними, національними, політичними, релігійними, культурними й іншими групами та спільнотами. Потенційна сфера застосування цього підходу – все, що має стосунок до аналізу соціальної влади, тобто дослідження мови та мовлення в політичних структурах, соціальних організаціях, засобах масової інформації, газетній та журнальній публіцистиці тощо. Контекстуальне значення та інтертекстуальність критичного дискурс-аналізу зумовлені вичерпною інформацією про історичні й соціальні умови, які розкривають актуальні проблеми соціуму, соціопсихологічні, когнітивні та лінгвістичні модифікації в національно-лінгвокультурній спільноті, що, безперечно, необхідно при вивченні соціально-політичного (а саме публічного та публіцистичного) дискурсу, що функціонує в системі сучасної полінаціональної англійської мови. Здійснення критичного дискурс-аналізу репрезентовано міждисциплінарною інтеграцією різних теорій усередині одного соціально-когнітивно-дискурсивного дослідження. Враховуючи різні підходи до критичного дискурс-аналізу, а також його цілі й завдання, фактичний матеріал власного дослідження, зазначимо, що підходи Нормана Феркло та Рут Водак до аналізу інституційного дискурсу є найбільш релевантними для вивчення кореляції функціонування полінаціональної англійської мови та соціальних модифікацій у мультинаціональній лінгвокультурній спільноті загалом.

Ключові слова: критичний дискурс-аналіз, історичний дискурс-метод, соціально-політичний дискурс, сучасна полінаціональна англійська мова.

Received 12 November 2019

Reviewed 24 November 2019

Similarity index by UnicheckTM: 5.1 %